

NHẬT BẢN - TỰ CHỦ CHIẾN LƯỢC TRONG THỜI ĐẠI BẤT ĐỊNH

Thế giới năm 2026 được mô tả là một “thời kỳ hỗn loạn”, khi các cuộc xung đột ở Trung Đông và Ukraine chưa có triển vọng giải quyết rõ ràng, cùng với sự gia tăng cạnh tranh nước lớn, các điểm nóng khu vực và nguy cơ đứt gãy chuỗi cung ứng toàn cầu. Trong bối cảnh đó, Nhật Bản - nền kinh tế lớn thứ tư thế giới, ngày càng nhận thức rõ hơn tình thế dễ bị tổn thương của mình trong “một kỷ nguyên khủng hoảng mới”. Đồng minh duy nhất của Tokyo là Mỹ, cường quốc vẫn vượt trội về kinh tế, quân sự, nhưng mức độ cam kết với trật tự quốc tế sau Chiến tranh thế giới lần thứ hai khó dự đoán hơn. Hiện có khoảng 55.000 quân nhân Mỹ đồn trú tại Nhật Bản, cho thấy vị trí then chốt của nước này trong chiến lược Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương. Tuy nhiên, chính vai trò tiên tiêu ấy cũng đặt Nhật Bản trước yêu cầu vừa củng cố liên minh, vừa gia tăng khả năng tự chủ chiến lược và năng lực ứng phó độc lập trước bất định toàn cầu (International Crisis Group, 2025).

1. Tự chủ chiến lược và vai trò không thể thay thế của Nhật Bản trong thời đại bất định

Trong Báo cáo Tầm nhìn chiến lược cho năm 2026, ông Kenichiro Sasae, Chủ tịch Viện Nghiên cứu Quan hệ quốc tế Nhật Bản (JIIA), nhận định rằng, Tokyo cần đánh giá lại vị trí chiến lược của mình và hình thành một quan điểm ngoại giao - an ninh phù hợp với bối cảnh

mới. Theo ông, Nhật Bản không chỉ cần theo đuổi tự chủ chiến lược, mà còn phải nâng cao “vai trò không thể thay thế” trong khu vực và trên thế giới. Nếu trước đây các khái niệm này chủ yếu gắn với an ninh kinh tế, thì hiện nay chúng đã mở rộng sang toàn bộ chính sách đối ngoại, an ninh và quản trị quốc tế. Tự chủ chiến lược trước hết là năng lực phản ứng chủ động, độc lập trước các mối đe dọa an ninh, các hành vi cưỡng ép kinh tế và những cú sốc có thể tác động trực tiếp tới lợi ích quốc gia. Trong khi đó, vai trò không thể thay thế được hiểu là khả năng khiến Nhật Bản trở thành đối tác đáng tin cậy, đóng góp thiết thực vào việc duy trì ổn định khu vực, quản trị toàn cầu và duy trì trật tự dựa trên luật lệ (Sasae, 2026).

Để hiện thực hóa mục tiêu này, Nhật Bản cần rà soát, tái cấu trúc các chính sách an ninh quốc gia, và cập nhật các tài liệu chiến lược cốt lõi. Những lĩnh vực cần ưu tiên bao gồm: Chủ động đối phó với các hành vi cưỡng ép kinh tế, nhất là trong các chuỗi cung ứng nhạy cảm như đất hiếm, công nghệ cao và năng lượng; tăng cường năng lực truyền thông chiến lược để hạn chế hiểu lầm và tránh leo thang căng thẳng, nhất là với Trung Quốc; củng cố khả năng phòng thủ, an ninh mạng và hạ tầng thiết yếu. Tự chủ chiến lược không đồng nghĩa với việc tách khỏi liên minh Mỹ - Nhật, mà là nâng cao năng lực của Nhật Bản để chủ động hơn trong bảo vệ lợi ích quốc gia và

đóng góp hiệu quả hơn cho liên minh.

Liên minh Nhật - Mỹ vì vậy vẫn là trụ cột chiến lược, nhưng Tokyo cần chuẩn bị trước cho khả năng chính sách của Washington có những biến động. Sasae nhấn mạnh, Nhật Bản phải mở rộng hợp tác với các đối tác trong khuôn khổ Bộ Tứ (Quad) như Australia, Ấn Độ, các nước cùng chí hướng; đồng thời củng cố quan hệ với EU và các quốc gia nổi bật ở phương Nam toàn cầu như Ấn Độ, Brasil, Indonesia. Việc tăng cường hợp tác với ASEAN, MERCOSUR, Liên minh châu Phi và các tổ chức đa phương khác cũng ngày càng quan trọng, bởi nhiều quốc gia không muốn bị buộc phải chọn phe trong cạnh tranh Mỹ - Trung. Chính sách ngoại giao của Nhật Bản vì thế cần linh hoạt, tôn trọng lựa chọn của các nước, đồng thời tạo không gian hợp tác thực chất về thương mại, đầu tư, chuyển đổi số, khí hậu và an ninh con người.

Trong lĩnh vực kinh tế, Nhật Bản cần thích ứng với thực tế mới của thương mại toàn cầu và chuỗi cung ứng. Các ưu tiên bao gồm cải cách WTO, mở rộng CPTPP, phát triển cơ chế kiểm soát thương mại và công nghệ tiên tiến, đồng thời thúc đẩy thương mại số, an ninh dữ liệu và khả năng phục hồi chuỗi cung ứng. Về trật tự quốc tế, Tokyo tiếp tục ủng hộ trật tự dựa trên pháp quyền, công bằng và minh bạch; đồng thời mở rộng tầm nhìn Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương tự do và rộng mở (FOIP) theo hướng gắn kết tốt hơn với quan điểm khu vực của ASEAN. Theo cách tiếp cận này, Nhật Bản cần kết hợp ngoại giao, an ninh và kinh tế để bảo vệ tự chủ, tối đa hóa giá trị đối tác và duy trì linh hoạt chiến lược trong năm 2026 cũng như các năm tiếp theo.

2. Tương lai của Nhật Bản - Thách thức chiến lược

Ở chiều cạnh khác, Warwick Powell, giảng viên Đại học Công nghệ Queensland (Australia), cho rằng thách thức chiến lược thực sự của Nhật Bản không chỉ nằm ở môi trường bên ngoài, mà còn ở tương lai phát triển của chính quốc gia này (Powell, 2025). Nhật Bản là một trong những nền kinh tế phụ thuộc nhập khẩu lớn trên thế giới, nhưng chưa có một chiến lược dài hạn đủ toàn diện để bảo đảm an ninh năng lượng, lương thực và các nguồn lực thiết yếu. Thách thức này càng phức tạp khi mạng lưới căn cứ quân sự Mỹ trên lãnh thổ Nhật Bản hoạt động với nhiều đặc quyền, khiến Tokyo khó mở rộng đầy đủ không gian tự chủ chiến lược. Trong nhiều thập niên, Nhật Bản mặc định rằng liên minh với Mỹ có thể bù đắp các điểm yếu còn lại. Tuy nhiên, giả định này ngày càng bộc lộ giới hạn trước biến động địa chính trị, cạnh tranh kinh tế và sự dịch chuyển của cán cân quyền lực khu vực.

Powell (2025) cho rằng, Nhật Bản cần nhìn xa hơn trong liên minh với Mỹ và hướng nhiều hơn về khu vực mà mình gần bó trực tiếp. Trên thực tế, Nhật Bản khó có thể tách rời mối quan hệ với Trung Quốc và Nga. Điều này thể hiện rõ trong vấn đề năng lượng Nga: Dù tham gia các biện pháp trừng phạt của phương Tây sau xung đột Nga - Ukraine, Tokyo vẫn tìm cách bảo vệ lợi ích tại các dự án Sakhalin-1 và Sakhalin-2. Các công ty Nhật Bản tiếp tục nhập khẩu khí tự nhiên hóa lỏng từ Nga, bởi chưa có nguồn thay thế nào đủ ổn định về quy mô, giá cả và độ tin cậy. Tình thế này cho thấy nhu cầu an ninh năng lượng buộc Nhật Bản phải duy trì một mức độ thực dụng nhất định trong quan hệ với Nga.

Quan hệ với Trung Quốc cũng đặt ra nghịch lý tương tự. Trung Quốc là đối tác thương mại lớn nhất và là trung tâm công nghiệp Đông Á của Nhật Bản. Các doanh nghiệp Nhật Bản tại Trung Quốc tạo ra nguồn ngoại tệ, lợi nhuận và năng lực sản xuất quan trọng, qua đó hỗ trợ ổn định vĩ mô. Dù diễn ngôn “giảm rủi ro” ngày càng phổ biến, việc dịch chuyển khỏi Trung Quốc không dễ thực hiện, bởi các công ty Nhật Bản khó tái tạo ở nơi khác mức độ tích hợp chuỗi cung ứng, chiều sâu thị trường và năng suất tương tự. Vì vậy, khi diễn ngôn chính trị nhấn mạnh nguy cơ và đối đầu, trong khi thực tế kinh tế vẫn dựa trên phụ thuộc lẫn nhau, lập trường chiến lược của Tokyo trở nên thiếu bền vững.

Từ góc nhìn này, Powell đề xuất ba chuyển dịch chiến lược. *Thứ nhất*, Nhật Bản cần thực sự hòa giải với quá khứ chiến tranh. Hòa giải không chỉ là yêu cầu đạo đức, mà còn là điều kiện chiến lược để xây dựng lòng tin với Trung Quốc, Hàn Quốc và Triều Tiên, qua đó mở rộng hợp tác khu vực. *Thứ hai*, Tokyo cần tăng cường hội nhập kinh tế Đông Á thông qua các cơ chế như Hiệp định Đối tác kinh tế toàn diện khu vực

(RCEP), hợp tác đầu tư ba bên Trung Quốc - Nhật Bản - Hàn Quốc và mở rộng cơ chế hoàn đổi tiền tệ khu vực, nhằm giảm rủi ro thanh khoản và phụ thuộc tài chính vào Mỹ. *Thứ ba*, Nhật Bản nên theo đuổi hòa giải có cấu trúc với Nga, đặt nền tảng cho phát triển kinh tế Đông Bắc Á và giảm căng thẳng với Triều Tiên.

Nhìn tổng thể, hai cách tiếp cận của Sasae và Powell tuy khác nhau nhưng cùng cho thấy tự chủ chiến lược của Nhật Bản không thể được hiểu là sự tách rời khỏi liên minh hay khu vực. Với Sasae, tự chủ là năng lực chủ động hơn để củng cố vai trò không thể thay thế của Nhật Bản trong trật tự dựa trên luật lệ. Với Powell, tự chủ đòi hỏi Tokyo phải đổi diện thẳng thắn với các phụ thuộc chiến lược và tìm kiếm nền tảng phát triển bền vững ngay trong khu vực lân cận. Trong thời đại bất định hiện nay, thách thức lớn nhất của Nhật Bản là cân bằng giữa liên minh với Mỹ, quan hệ thực dụng với Trung Quốc và Nga, cùng nỗ lực định hình một vai trò khu vực linh hoạt, đáng tin cậy và tự quyết hơn ■

NGUYỄN DIỆP tóm lược và giới thiệu

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. International Crisis Group (2025), *Embracing arms: Securing Japan in a “new era of crisis”* (Asia Report No. 351), <https://www.crisisgroup.org/rpt/asia-pacific/japan-united-states-china/351-embracing-arms-securing-japan-new-era-crisis>
2. Powell, W. (2025), *Japan's own future is its true strategic challenge*, <https://www.chinadaily.com.cn/a/202512/30/WS69532696a310d6866eb311f0.html>
3. Sasae, K. (2026), *Introduction: A Strategic Perspective for 2026: Japan's Strategic Autonomy and Indispensability in an Era of Uncertainty*, <https://www.jiia.or.jp/eng/report/2026/03/Outlook2026jp00.html>